

ELEONORE PAMEIJER

Mijn leermeester Henry Brant en zijn voorliefde voor de fluit

Op 15 september a.s. wordt de in 1913 geboren Amerikaanse componist Henry Brant 90 jaar.

Hij schrijft 'spatial music' en noemt zichzelf 'de opvolger van Charles Ives'. Brant heeft altijd een bijzondere affiniteit met dwarsfluiten gehad. In 1931 schreef hij *Angels & Devils* voor solofluit en fluitensemble. In 1984 componeerde hij een werk voor honderd fluiten, dat werd uitgevoerd tijdens het Holland Festival in Amsterdam. De fluiten voeren in boten door de grachten en de hele stad was in rep en roer. In 2001 schreef hij *Ghosts & Gargoyles*, weer voor fluit en fluitensemble, maar nu aangevuld met een jazz-drummer. Vorig jaar ontving Henry Brant de Pulitzer Prijs voor zijn compositie *Icefield*, een groot symfonisch werk, dat werd uitgevoerd door het San Francisco Symphony Orchestra o.l.v. Michael Tilson Thomas; Brant bespeelde zelf het orgel. Het Concertgebouw-orkest voerde onlangs de *Concord Symphony* uit, Brants orkestrale versie van de *Concord Sonate* (1915) voor piano van Charles Ives.

Henry Brant werd geboren in Montreal (Canada) in 1913 als zoon van Amerikaanse ouders, en begon op achtjarige leeftijd te componeren. In 1929 verhuisde hij naar New York, waar hij twintig jaar lang woonde en werkte. Hij componeerde en dirigeerde voor radio, film, ballet en jazzband. Daarnaast schreef hij experimentele muziek voor de concertzaal. Hij verkeerde in de kringen van Aaron Copland, George Antheil, Charles Ruggles en Stefan Wolpe. Van 1947 tot 1955 gaf hij les aan de Juilliard School in New York en aan Columbia University. Vervolgens was hij ruim twintig jaar verbonden aan het Bennington College in Vermont. Sinds 1981 woont en werkt Henry Brant in Santa Barbara, California.

In de loop van de vorige eeuw werd moderne muziek steeds complexer. Componisten experimenteerden er lustig op los. Zo schreef George Antheil zijn brutale *Ballet Mécanique*, met veel jazz-achtige elementen, waarin hij zelfs vliegtuigpropellers liet meespelen. Arnold Schönberg ontwikkelde zijn twaalftoon-systeem, en veel componisten begonnen atonale en seriële (op reeksen gebaseerde) muziek te schrijven. Een probleem van het modernisme was, dat hoe complexer de muziek werd, hoe moeilijker het werd voor het publiek om de muziek nog te kunnen volgen. Voor veel luisteraars begon moderne muziek te klinken als een ondoordringbare muzikale brei, en na een tijdje haakte een deel van het publiek af, om zich veilig terug te trekken in het vertrouwde wereldje van de klassieke muziek.

Brant onderkende dit probleem en zocht naar een oplossing om complex te kunnen schrijven maar toch helderheid in zijn composities aan te brengen, waardoor het publiek zijn muzikale gedachten zou kunnen volgen.

Vanaf 1950 begon hij 'spatial music' ('ruimtelijke muziek') te schrijven. Hij plaatste de musici verspreid over de concertzaal rondom het publiek. Charles Ives had met dit concept al eerder geëxperimenteerd en Brant werkte Ives' ideeën verder uit. Het grote voordeel van deze werkwijze is dat de luisteraar heel gemakkelijk de verschillende groepen instrumenten kan onderscheiden, doordat bepaalde klanken van links, of van rechts, van boven, van voren of van achteren komen. Zelfs als meerdere groepen tegelijk spelen blijft er helderheid en definitie in de klank. Op deze manier wordt het brei-achtige effect vermeden.

Stelt u zich voor: u zit in een concertzaal. De dirigent komt op. Hij staat alleen op het podium met zijn gezicht naar de zaal. Hij geeft een signaal, en achter u beginnen trombones en trompetten te spelen. Bij een aantal volgende signalen worden achtereenvolgens pauken (links van u), houtblazers (rechts) en een zangkoor (balkon links) aan het werk gezet. Totdat dit

Henry Brant met Eleonore Pameijer

alles tot zwijgen wordt gebracht en de strijkers (balkon rechts) heel zacht blijven doorspelen. Een wonderschoon moment, vooral als daar na een tijdje een eenzame hobo een solo bij speelt. De hobo bevindt zich helemaal hoog, bijna in de nok van de zaal. Vervolgens hoort u wellicht nog een jazzband die door de zaal marcheert, of een gamelanorkest dat in een speciale hoek zit opgesteld. Kortom: een heel bijzondere, overrompelende muzikale ervaring, waarbij u toch het gevoel hebt dat u het muzikale verhaal heel goed kunt blijven volgen. De componist neemt u bij de hand en leidt u binnen in zijn universum.

Ontmoeting

In 1979 gaf ik (als assistente van de Amerikaanse fluitiste Sue Ann Kahn) les op een zomercursus aan het Bennigton College in Vermont. Aan het slot van de cursus voerden we de compositie *Angels & Devils* van Henry Brant uit. De componist leidde zelf de repetities en de uitvoering. Dit stuk, gecomponeerd in 1931 (Brant was toen 18!) voor de bezetting solofluit, drie piccolo's, vijf fluiten en twee altfluiten, is ongetwijfeld zijn meest gespeelde compositie.

De première van het werk vond plaats in New York op 6 februari 1932 onder leiding van Brant zelf, solist was de legendarische Amerikaanse fluitist Georges Barrère (dezelfde voor wie Varèse *Density 21.5* schreef). De titel refereert aan de verschillende gedaanten die de fluit kan aannemen, de ene keer engelachtig, de andere keer (vooral de snerpande piccolo's) duivels. Het werk bestaat uit drie delen. Er zijn jazz-achtige klanken te horen en gedeelten die aan tekenfilmmuziek doen denken. Ook klinkt het fluitorkest op een bepaald moment als een draaiorgeltje. Henry Brant is een meester in de instrumentatie. Hij buit alle klankmogelijkheden van het ensemble volledig uit.

Het is geen wonder dat dit stuk zo vaak wordt uitgevoerd: het is heel aantrekkelijk, opwindend, grappig, jazzy en goed speelbaar, en kan worden uitgevoerd bij al die gelegenheden, waar tenminste tien fluitisten bij elkaar zijn. In Amerika gebeurt dat nogal vaak, omdat er een lange traditie van fluitensembles bestaat, en de meeste scholen, colleges en universiteiten wel een dergelijk ensemble in huis hebben, om nog maar te zwijgen over de diverse plaatselijke *flute clubs*.

Voor mij was dit een eerste kennismaking met Henry Brant en zijn muziek. Ik was er meteen door geïntrigeerd. Maestro Brant ziet er heel bijzonder uit: hij is heel klein van stuk en draagt altijd een soort petje, dat voornamelijk uit een klep bestaat. Daarbij draagt hij altijd kleding in één kleur (zwart, grijs, donkerblauw of rood), het liefst een soort vest en een trainingsbroek, die altijd een beetje afzakt, en gemakkelijke brede schoenen. Hij dirigeert met snelle katachtige bewegingen en geeft zeer duidelijke inzetten.

Een paar dagen na het concert werd ik bij hem thuis uitgenodigd (een leuk ouderwets houten huis) om

wat meer van zijn partituren te bekijken en een aantal composities op band te beluisteren. Ik was zeer ingenomen met wat ik hoorde en zag. Dit was zulke totaal andere muziek dan wat ik tot nog toe in Europa gehoord had. Het was niet cerebraal, niet ijdel en zelfingenomen. Er was geen sprake van nieuwe toonsystemen, kiemceltechniek of getalreeksen.

Het huis stond vol muziekinstrumenten, die Brant allemaal kan bespelen. De fluit en de piano zijn wel zijn lievelingsinstrumenten denk ik, maar hij bespeelt ook de harp (en lijkt dan sprekend op Harpo Marx van de Marx Brothers), orgel, slagwerk, pauken, cello, mondorgel en tin-whistle.

De muziek klonk fris, en uiterst vakkundig geschreven en geïnstrumenteerd. Het principe van de ruimtelijke opstelling vond ik heel intrigerend. In de stukken van Brant, vaak geschreven voor wel meer dan honderd deelnemers, komen met hetzelfde gemak jazz-drummers voor als draaiorgels of Afrikaanse percussie, nasaal oosters gezang, accordeons, mondorgels, dit alles even respectvol behandeld als het klassieke strijkkwartet, koperensemble of blaaskwintet. Voor mij klonk het allemaal heel nieuw en opwindend. Ik vond het wel vreemd dat wij in Nederland nog nooit van deze componist gehoord hadden en besloot daar in de toekomst iets aan te gaan doen.

In 1982 deed ik mijn kamermuziekexamen bij Abbie de Quant in Utrecht. Ik had *Angels & Devils* (hoewel geen echt kamermuziekstuk) op het programma gezet en speelde zelf de solopartij. Henry Brant zat met een aantal vrienden op de eerste rij; hij was in Europa op toernee met een Amerikaans ensemble en kon toevallig aanwezig zijn. Vanaf het moment dat ik het podium opkwam zat de sfeer er helemaal in, want Brant en zijn vrienden gaven luid applaus en gejuich bij alles wat ik deed, en natuurlijk vooral bij *Angels & Devils*. Daarbij stormde hij zelfs het podium op. Dat was nog eens een leuke manier om examen te doen! Niet nodig om te zeggen dat ik met vlag en wimpel slaagde.

Dit was het begin van een jarenlange vriendschap. Brant was inmiddels naar Californië verhuisd, en ik heb daar heel wat zomers doorgebracht en ontzettend veel stukken van hem leren kennen. Dankzij een studiebeurs heb ik ook compositieles bij Brant kunnen nemen, en hoewel ik niet veel composities heb geschreven heeft het mijn muzikale ontwikkeling en mijn manier van muzikaal denken wel voor een groot deel bepaald.

In Californië werden ook de plannen ontwikkeld om in Nederland een groot festival aan Brants muziek te wijden. Zowel het Holland Festival als Jan Wolff van de Ijsbreker waren meteen zeer enthousiast over dit idee. Zo vond in juni 1984 de Brantweek plaats, waarin dertig (!) composities van Brant werden uitgevoerd, door o.a. het Nederlands Blazers Ensemble, de Slagwerkgroep Den Haag, het Gijsbrecht van Aemstel Kwartet en vele andere musici.

Het Holland Festival verleende Henry Brant een opdracht om speciaal voor het Festival een nieuw werk te componeren. De titel van dit werk is *Bran(d)t aan de Amstel*. Het is geschreven voor 100 fluiten, jazz drummers, harmonieorkesten, draaiorgels, koren en carillons. Tijdsduur: ongeveer drie uur. De honderd fluitisten voeren in vier open boten (25 fluiten/piccolo's per boot). Iedere boot speelde een eigen soort muziek – galoppen, walsen, marsen etc. – en had zijn eigen jazz-drummer om het ritme vast te houden. Voor Theater Carré vond de apotheose plaats. Hier kwamen alle muzikale eenheden samen (behalve de carillons). Er stonden muziekensembles op de sluisen en op het balkon van Carré, op alle bruggen stonden draaiorgels, en als laatste kwamen de boten met de honderd fluitisten aanvaren. Volgens de luisteraars was het moeilijk vast te stellen of de muziek uit de hemel kwam of uit de hel, maar dat het groots en meeslepend was, dat staat vast!

Ruim zeventig jaar na *Angels & Devils* voltooide Henry Brant voor ongeveer dezelfde bezetting het werk *Ghosts & Gargoyles* (2001, Europese première 2002), 'spatial soliloquies for soloflute with flute octet & jazz drummer'. Dit stuk werd geschreven in opdracht van New Music Concerts in Toronto, Canada. *Ghosts & Gargoyles* ging in maart 2002 in Toronto in première o.l.v. de componist, met Robert Aitken als fluitsolist. Het fluitorkest bestaat uit twee piccolo's, twee fluiten, twee altfluiten en twee basfluiten. Deze vier duo's zijn opgesteld in de vier hoeken van de concertzaal. Op het podium zijn alleen de dirigent en de drummer aanwezig. De fluitsolist komt al spelend op. In *Ghosts & Gargoyles* wordt verwezen naar het zestiende-eeuwse contrapunt van Palestrina en naar Gregoriaanse melodieën, waarvan Brant een groot liefhebber is. Ook de relatie met de muziek van Charles Ives is duidelijk aanwezig: de verschillende groepen spelen soms dwars door elkaar. Henry Brant heeft met *Ghosts & Gargoyles* een heel ander werk geschreven dan het vroegere *Angels & Devils*. Het is grootser, vaak langzamer van beweging en met meer diepte geschreven. Gebleven zijn de klank van het

fluitensemble, nu versterkt met een jazz-drummer, en de virtuoze en jazzy elementen.

De afgelopen zomer heb ik weer de reis naar Californië ondernomen om met Brant aan de solopartij van *Ghosts & Gargoyles* te werken. De bijna negentigjarige lijkt nog ietsje kleiner te zijn geworden en is nu duidelijk 'op leeftijd', alles gaat wat trager dan vroeger (de vorige keer dat ik hem opzocht was hij aan het rolschaatsen). Toch maken we nog een paar fijne strandwandelingen. Zijn bruine ogen twinkelen als vandoos en hij zit vol met nieuwe plannen en ideeën. Hij werkt aan een groot opdrachtstuk voor het Paul Getty Museum in Los Angeles en heeft zijn instrumentatieboek, waar hij al jaren aan werkt, bijna voltooid. Ik mag het manuscript lezen, en het is indrukwekkend. Voor zijn memoires (hij kan geweldig vertellen over Copland, Antheil, Ruggles, Wolpe, Messiaen, Berio, Carter enz.) heeft hij helaas nog geen tijd gehad, dat moet nog maar even wachten, want hij wil liever componeren.

Music of a Lifetime/ a Lifetime of Music

Ter gelegenheid van Henry Brants negentigste verjaardag heeft het Nederlands Fluit Orkest het plan opgevat om een programma te maken rond de twee genoemde werken voor fluitsolist en fluitensemble: *Angels & Devils* en *Ghosts & Gargoyles*. De rest van het programma zal op voorstel van de componist een Gregoriaanse Mis, door Henry Brant gearrangeerd werk van Palestrina en werk van Charles Ives omvatten. Medewerkers aan dit concert: het Nederlands Fluit Orkest o.l.v. Jorge Caryevschi, en als solisten fluitiste Eleonore Pameijer en jazz-drummer Martin van Duynhoven.

Zie voor een overzicht van de tournee de concertagenda in dit blad en de losse mailing in FLUIT 2003-3.

